

วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตย
ในเขตชนบทอีสาน : กรณีศึกษาประชาชนในเขตหมู่บ้านคำบง
และหมู่บ้านสะอาด ตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
Political Culture and Democracy Development in
North-East Rural Community Area : A Case Study of
People in Khambong and Sa-ard Village,
Ampure Nampong, Khon Kaen Province.¹

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่ว่า ระบบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัย วัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบบการเมืองการปกครองแบบนั้น หากจะพัฒนาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้น วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนทั้งในส่วนที่เอื้อและไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และเพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาทั้งจากเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิในหมู่บ้านเป้าหมาย ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยคือ

¹ งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2555 จากคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์าวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วัฒนธรรมแบบพลเมือง วัฒนธรรมแบบพลเมืองที่จำเป็นต้องสร้างขึ้นเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยมี 6 ประการสำคัญคือ สำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำนักแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น และการมองโลกในแง่ดี ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยคือ การไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดสำนักแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม ความคิดเรื่องจิตสาธารณะที่คับแคบ หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติ และความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย งานวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมแบบพลเมืองให้เกิดขึ้นในระดับชุมชนหมู่บ้านทั้ง 5 ด้าน คือ การสร้างสำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง การสร้างสำนักแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคม การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย วัฒนธรรมแบบพลเมือง ประชาธิปไตย ความเป็นพลเมือง

Abstract

This research was based on the political sociology perspective that to maintain one political regime requires the facilitated political culture; and to develop democratic political system requires the development of democratic political culture alongside since the political culture affect political structure and behavior of the people in that country. The purpose of this research is to study the political culture of the people both contributing and non-contributing to the development of democracy and to find out the feedback on the development of a democratic political culture. Qualitative research method was used to study and collect both primary and

secondary data in the target villages. The results showed that the political culture consistent with democratic culture is civic culture. There are six civic culture features which need to be created to facilitate the development of democracy: a sense of political participation, a sense of maintaining law and strictly respect the rules of society, public mind, nonviolence and reconciliation, fair use of their rights and respect others, and being optimistic. However, the culture that is not conducive to the development of democracy consists of no participating in politics, neglect of maintaining law and respect for the rules of society, narrow- public mindedness, nonviolence and reconciliation which has not been put into practice, not understanding of their rights and less respect paid to others. The study also reveal feedback and guidances 5 topics to develop civic culture in the local villages

Keywords: Political Culture, Democratic Political Culture, Civic Culture, Democracy, Citizenship

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่ไทยรับมาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าการปกครองแบบนี้จะเป็นที่นิยมกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ และได้รับการยอมรับจากสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แต่การปกครองระบอบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถประสานเข้ากับวิถีชีวิตคนไทยได้อย่างสนิทแนบแน่น อาจกล่าวได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยหรือมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เป็นเพราะมีเงื่อนไขสำคัญที่เกี่ยวข้องหลายประการ อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ เรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแบบเดิม ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองไทยค่อนข้างไปทางอำนาจนิยมและประเพณีนิยม ซึ่งลักษณะพฤติกรรมและวัฒนธรรม

ทางการเมืองของคนไทยเช่นนี้ มีเนื้อหาสาระแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในโลกตะวันตก

หากศึกษาประวัติศาสตร์การกำเนิดระบอบประชาธิปไตยในโลกตะวันตกพบว่า ระบอบประชาธิปไตยในยุโรปยุคกรีกโบราณ เกิดจากเหตุผลของการตั้งคำถามเรื่องการแสวงหารูปแบบการปกครองที่ดีกว่าของบรรดานักปราชญ์ทางการเมือง แต่ระบอบประชาธิปไตยในยุโรปยุคสมัยใหม่เป็นผลผลิตของการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางการเมืองของประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยสรุปแล้ว การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่างๆ ในยุโรปมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ทั้งที่เป็นปัจจัยด้านแนวคิด อุดมการณ์ ปรัชญาการเมือง ปรัชญาด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงปัจจัยภายนอกประเทศที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมระหว่างประเทศ ดังนั้น การหยิบฉวยเอาระบอบประชาธิปไตยของยุโรปมาใช้ในเมืองไทย โดยปราศจากการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ระบบค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย นับเป็นเหตุผลสำคัญมากประการหนึ่งที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยอ่อนแอ และนำมาซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งวุ่นวายทางการเมืองไม่มีที่สิ้นสุด

นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ของไทย เช่น สุรชัย ศิริไกร (2550) วิเคราะห์ว่า ประชาธิปไตยของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รวมระยะเวลามากกว่า 75 ปีนั้นล้มเหลว เนื่องจากผู้นำการเมืองไทยเน้นการพัฒนาประชาธิปไตยโดยการพัฒนาสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว คือการร่างรัฐธรรมนูญ การพัฒนาความเข้มแข็งพรรคการเมือง การกระจายอำนาจระหว่างสถาบันการเมือง และการพัฒนาองค์การอิสระขึ้นมาควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของสถาบันทางการเมืองต่างๆ แต่ละเลยการพัฒนาปัจจัยด้านวัฒนธรรมทางการเมือง อันเป็นแบบแผนความคิดความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยสนใจแต่เพียง “รูปแบบหรือโครงสร้าง” มากกว่าส่วนที่เป็น “เนื้อหาสาระ” หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง

เช่นเดียวกับ Stephen Macedo (2002) ที่เห็นว่า การสร้างระบอบประชาธิปไตยให้แข็งแรงไม่ควรหมายถึงเพียงแค่การสร้างระบบสถาบันขึ้นมาชุดหนึ่ง หรือการสร้างระบบนิติรัฐและรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาเท่านั้น หากแต่ต้องบ่มเพาะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ฝังรากลึกลงในตัวของพลเมืองแต่ละคนด้วย โดยผ่านเครือข่ายของกลุ่ม องค์กร สมาคม และสถาบันต่างๆ เพราะฉะนั้นประเทศที่มีการบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองน้อย เนื่องจากมีการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างรวดเร็ว ย่อมมีปัญหาในการรักษาระบอบประชาธิปไตยไว้ได้เป็นอย่างมาก ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก มีโอกาสบ่มเพาะวัฒนธรรมแบบพลเมืองได้นานกว่า ก่อนเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง หรือกรณีอังกฤษก็ไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะประชาชนมีจารีตประเพณีประชาธิปไตยที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจแล้ว

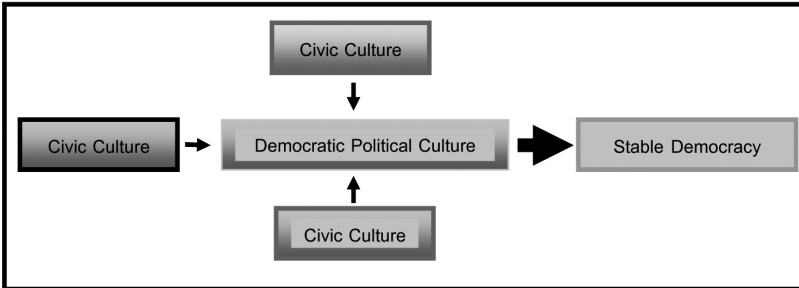
ดังนั้น ในสังคมไทยเราจึงไม่อาจจะหวังให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งและทำงานได้ดีโดยอาศัยการมีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ดี หรือการมุ่งเน้นพัฒนาระบบ โครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองในระบบรัฐสภาที่เป็นทางการแต่เพียงอย่างเดียว ตามแนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองเห็นว่า ระบบการเมืองและระบบสังคมนั้น แท้จริงแล้วมิได้เป็นเพียงผลผลิตจากลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือคำสั่งของผู้ปกครอง หรือการจัดวางระบบ โครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลผลิตของสิ่งที่อยู่ลึกลงไปมากกว่า นั่นคือวัฒนธรรม จารีตประเพณี ความเชื่อ และความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคมนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองอีกด้วย หรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” นั่นเอง อย่างไรก็ดี เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองอาจเปลี่ยนแปลงได้ และการเปลี่ยนแปลงนั้นมีอัตราไม่เท่าเทียมกันในแต่ละสังคมหรือชุมชน (พทุทธิสาณ ชุมพล, 2538) คำถามสำคัญคือว่า วัฒนธรรมทางการเมืองส่วนใดที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และในส่วนใดที่ไม่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และในท้ายที่สุดแล้วจะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับชุมชนในเขตชนบทภาคอีสานได้อย่างไร โจทย์หรือคำถามเหล่านี้ เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจใคร่ที่จะหาคำตอบจากการศึกษาวิจัยนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในส่วนที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย
2. เพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในส่วนที่ไม่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย
3. เพื่อหาข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่ว่า ระบบการเมืองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องมีความวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบนั้น เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองจะมีผลต่อโครงสร้าง และพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้นๆ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีเสถียรภาพ และประสิทธิผลของการปกครองระบอบประชาธิปไตย(ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2546 ; อุไรวรรณ ธนสถิตย์, <http://www.kpi.ac.th/kpith/pdf/> ; Brown, 2006 ; Nash, 2010)) และการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยก็คือ “การสร้างประชาธิปไตยที่ฐานราก” เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองคือรากฐานสำคัญของระบบการเมือง ดังนั้น ถ้าต้องการประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องมีการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทยด้วย (บุญเกียรติ ภาวะเวกพันธ์, 2552) วัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย คือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง (Civic Culture) และระบอบประชาธิปไตยจะมีเสถียรภาพได้นั้นต้องมีวัฒนธรรมแบบพลเมืองเป็นตัวค้ำจุน จึงสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 : แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมแบบพลเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การสร้างระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแนวทางหลักในการแสวงหาความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็นบริบทเฉพาะพื้นที่ (Context-Specific Settings) โดยมีวิธีการศึกษาตามลำดับต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิ (Primary Data) และทุติยภูมิ (Secondary Data) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดและวิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการค้นคว้าหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความวิจัย วารสารทางวิชาการ สิ่งตีพิมพ์อื่นๆ และข้อมูลออนไลน์จากเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีวัฒนธรรมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย รวมถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยและของคนในท้องถิ่น

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้ใช้วิธีการเลือกสถานที่ทำการวิจัย โดยเจาะจงเลือกเอาหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านในเขตชนบทเป็นพื้นที่สำหรับการวิจัย คือ หมู่บ้านคำบง และหมู่บ้านสะอาด ต.สะอาด อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น

2. ขั้นตอนการกำหนดขนาดตัวอย่างของประชากรเป้าหมายจากแต่ละหมู่บ้าน

ผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) อันเป็นวิธีการหนึ่งของการเลือกตัวอย่าง โดยไม่มีการนำเอาเรื่องทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling Theory) มาใช้ในการพิจารณา กล่าวคือเป็นการเลือกตัวอย่างภายใต้กรอบข้อกำหนดหรือเป็นความตั้งใจของผู้วิจัย โดยอาศัยหลักเหตุผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Creswell & Clark, 2007) ส่วนการกำหนดขนาดตัวอย่าง ได้ใช้หลักเกณฑ์เรื่องความสอดคล้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งจำแนกเป็นกลุ่มประชาชนหรือชาวบ้านทั่วไป และกลุ่มผู้นำชุมชน ดังนี้

(1) หมู่บ้านคำบง

ก. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนและชาวบ้านทั่วไป จำนวน = 24 คน

ข. กลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

กรรมการหมู่บ้าน อบต. ครู ประธานกลุ่ม/ชมรมต่างๆ จำนวน = 7 คน

* รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 31 คน

(2) หมู่บ้านสะอาด

ก. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนและชาวบ้านทั่วไป จำนวน = 12 คน

ข. กลุ่มตัวอย่างผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

กรรมการหมู่บ้าน อบต. ครู ประธานกลุ่ม/ชมรมต่างๆ จำนวน = 5 คน

* รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 17 คน

ตารางที่ 1 แสดงการสรุปขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ชื่อหมู่บ้าน	ชาวบ้าน	ผู้นำ	รวม
1. คำบง	24	7	31
2. สะอาด	12	5	17
รวม	36	12	48

3. เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยตัวอย่างสุดท้าย

ข้อมูลของหน่วยตัวอย่างสุดท้าย ประกอบด้วยประชากรจากแต่ละหมู่บ้าน ใช้เทคนิคและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1) การสังเกตและสัมภาษณ์ (Observations and Interviews)

โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview : SSI) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลตามเป้าหมาย โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดการวิจัยเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ (Interview Guideline)

2) การใช้เทคนิคหรือวิธีการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเจาะลึก และเพื่อต้องการทราบว่า จะมีแนวทางใดที่จะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ยึดกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจาก

องค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ (ชาวย โพลิตา, 2547)

4.1 การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เป็นกระบวนการ

จัดการกับข้อมูลที่ได้มาจากหลากหลายวิธี ให้อยู่ในรูปของเอกสารที่เป็นระบบ ระเบียบ สามารถตรวจสอบความถูกต้องและมีความเชื่อถือได้

4.2 การแสดงข้อมูล (Data Display) เป็นการนำเอาหน่วยข้อมูลที่

แยกหรือแตกออกเป็นส่วนย่อยๆ และให้รหัสเรียบร้อยแล้ว กลับมารวมเข้ากันใหม่ (Reassembling) ให้เป็นกลุ่มตามประเด็น/หัวข้อของการวิเคราะห์

4.3 การหาข้อสรุป การตีความ (Conclusion and Interpretation)

เป็นกระบวนการหาข้อสรุป และตีความหมายของข้อค้นพบที่ได้จากการจัดระเบียบข้อมูล และการแสดงข้อมูล แล้วนำมาเรียบเรียงนำเสนอเป็นข้อมูลลักษณะการบรรยายต่อไป

ผลการวิจัย ได้ข้อสรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในส่วนที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

ในส่วนนี้เป็นการศึกษาวิจัยจากเอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยพบข้อเสนอสำคัญ (Propositions) ในเบื้องต้นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

กับวัฒนธรรมแบบพลเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย คือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (Civic Culture) ประชาธิปไตยต้องอาศัยวัฒนธรรมแบบพลเมืองจึงจะเจริญเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ แต่การนำแนวคิดวัฒนธรรมแบบพลเมือง อันเป็นแนวคิดและทฤษฎีทางตะวันตกมาใช้ในสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันนั้น จำเป็นต้องมีการปรับปรุงหลักการบางอย่าง เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับโครงสร้างสังคมไทย นั้นหมายความว่า การพัฒนาและเสริมสร้างวัฒนธรรมแบบพลเมือง จะต้องดำเนินการบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมไทยที่เหมาะสม

ถ้ามองตามกรอบแนวความคิดนี้แล้วจะเห็นได้ว่า การที่สังคมไทยจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงหรือไม่นั้น หาขึ้นอยู่กับการมีระบอบการเมืองการปกครอง และมีสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยแต่เพียงเท่านั้นไม่ แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ประชาชนสามารถนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตจนเป็นปกติวิสัย แล้วกลายเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง โดยสรุป จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการผู้วิจัยพบว่า คุณลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมแบบพลเมืองที่จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้น เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยของไทยมี 6 ประการสำคัญดังต่อไปนี้ ได้แก่

1. การมีสำนึกแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ผลจากการศึกษาพบว่า มีนักคิดและนักทฤษฎีทางสังคมและการเมืองจำนวนมากต่างเชื่อกันว่า เงื่อนไขของความเป็นประชาธิปไตยนั้น หลีกเลียงไม่ได้ที่ผู้คนในสังคมนั้นจะต้องมีพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วมอยู่ด้วย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จึงนับได้ว่าเป็นแกนหลักที่สำคัญอย่างมากประการหนึ่งของประชาธิปไตย และยังเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้แล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังเป็นตัวการกำหนดคุณภาพของนักการเมือง และสถาบันทางการเมืองไปในตัวอีกด้วย ในสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมาก ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงอยู่ในระดับสูงตามไปด้วย

ในสังคมประชาธิปไตยประชาชนสามารถเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลายทาง อันได้แก่ การให้ความสนใจติดตามข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง

การพูดคุยถึงปัญหาบ้านเมืองกับเพื่อนบ้านหรือคนรู้จักในทางสร้างสรรค์ การสนใจไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ การควบคุมตรวจสอบ และวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล การมีส่วนร่วมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มประชาสังคม หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อดำเนินกิจกรรม/โครงการณองค์กรสาธารณะต่างๆ และการเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน เป็นต้น การเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะดังกล่าวมานี้ จะทำให้ประชาชนมีความฉลาดทางการเมืองมากขึ้น กล่าวคือมีข้อมูลมากขึ้น รู้เท่าทันปัญหาความเป็นไปของบ้านเมือง และเชื่อว่าการที่ตนมีส่วนร่วมทางการเมืองจะช่วยให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม รวมทั้งยังช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทิศทางที่ควรจะเป็นอีกด้วย และยังทำให้ประชาชนเชื่อว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในท้ายที่สุดแล้วจะก่อให้เกิดจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองขึ้นมา

2. การสร้างสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด

ตามความหมายนี้ หมายถึง การเคารพกฎหมาย และกฎกติกาของสังคมที่ดีทั้งต่อหน้าและลับหลังอย่างเคร่งครัด และพร้อมที่จะทำให้อำนาจของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดละเมิดได้ตามอำเภอใจ และพร้อมที่จะออกมาต่อต้าน หรือรวมกลุ่มกันคัดค้านผู้ที่ละเมิดกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนที่ดีของสังคม แต่ถ้าหากเห็นว่ากฎหมายที่ใช้อยู่ไม่เป็นธรรม ก็ต้องหาทางเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น ไม่ใช่การฝ่าฝืนไม่ยอมรับ เพราะหากบางคนละเมิดกฎหมายได้ คนอื่นก็ย่อมนำมาเป็นข้ออ้างได้เช่นกัน ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายได้ ประชาธิปไตยกับอนาธิปไตยมีความแตกต่างกันตรงนี้ ประชาธิปไตยสะท้อนถึงความเป็นอารยะ ความเป็นอารยะนั้น หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมต้องมีสำนึกแห่งการรักษากฎหมาย มีระเบียบวินัย และเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด

คนที่ม่จิตใจเป็นประชาธิปไตย นอกจากมีสำนึกแห่งการรักษา กฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัดแล้ว เขาผู้นั้นจะต้องเคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้ชีวิตประจำวันอีกด้วย กล่าวคือ ในกรณีที่มีปัญหาหรือเกิดความไม่เห็นพ้องกันขึ้นภายใน

กลุ่มหรือองค์กรที่ตนเองสังกัดอยู่ หลังจากการใช้วิธีการอภิปราย เจจ่า ต๋อรอง พูดคุยกันด้วยเหตุผล และการประนีประนอมไม่สำเร็จแล้ว ก็จะต้องใช้วิธีการตัดสินปัญหากันด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องมีการปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกัน ก็ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่า การแก้ไขปัญหานั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนรวม และยังเป็นไปตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากัน ส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมาก จะถือว่าเป็นฝ่ายตรงกันข้ามแล้วจะขจัดออกนอกสังคมไม่ได้

3. การมีจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ หมายถึง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน หรือมีจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนี้เกิดขึ้นจากความรู้สึกของคนในสังคมที่ว่า ประเทศชาติเป็นของทุกคนและตนก็เป็นเจ้าของประเทศด้วย ดังนั้น ประชาชนทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการช่วยกันรับผิดชอบต่อดูแลบ้านเมือง และยังรวมถึงการมีความสำนึกรับผิดชอบต่อในหน้าที่และการกระทำของตน (<https://sites.google.com/site/onlinecitizenship/home/the-spirit-of-a-volunteer/the-public-mind>) เมื่อหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยแท้จริงประการหนึ่งคือ การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ฉะนั้นคนที่มีความตั้งใจเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็คือ คนที่ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมของสังคมหรือประเทศชาติเป็นที่ตั้งมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมนับเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง และเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองสำคัญที่สมควรจะต้องช่วยกันปลูกฝัง เผยแพร่ สืบทอด และให้มีการยึดมั่นถือมั่นในค่านิยมเช่นนี้ เพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งของผู้นำทางการเมือง และประชาชนชาวบ้านทั่วไปในทุกระดับของสังคม ถ้าเราอยากให้อิทธิพลประชาธิปไตยเกิดขึ้นในสังคมไทยได้จริง

มีการตั้งคำถามกันว่า สาเหตุที่การปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองไทย ล้มเหลวอย่างแทบจะสิ้นเชิงเกิดจากสาเหตุใด บางคนเห็นว่าเกิดจากสิ่งอื่นใดไปไม่ได้ นอกจากคุณภาพของคน กล่าวอย่างตรงไปตรงมาก็คือ คุณภาพของประชาชนไทยโดยรวมนั่นเอง ที่ยังขาดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมหรือที่เรียกว่า “จิตสาธารณะ” อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของประชาธิปไตย ซึ่งแม้ว่าประชาธิปไตย

จะยึดถือหลักแห่งความเสมอภาคเท่าเทียมเป็นแกน ทว่าหากคนปราศจากการมีจิตสำนึกสาธารณะแล้ว ก็ยากที่จะเข้าใจประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาได้ และยิ่งยากที่จะยอมรับและปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการจู่โจมร้ายแรง การทุจริต ประพฤติมิชอบในทุกระดับ และการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากสังคม อันเป็นอุปสรรคอันสำคัญยิ่งของการพัฒนาประชาธิปไตยไทย (โกศล อนุสิม <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/kosol/20140116/555911>)

4. การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม

สันติวิธีและการประนีประนอมในที่นี้ หมายถึง การมีความอดทนอดกลั้น ซึ่งเกิดจากการยอมรับในนาจิตตังของคน โดยยอมรับว่าคนเราจะเหมือนกันไม่ได้ ในบางครั้งอาจมีการขัดแย้งกันบ้างแต่ก็ต้องรู้จักอดทนอดกลั้นประชาธิปไตยเน้นการใช้ความรู้และความมีเหตุผล ไม่นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ผู้ที่นิยมใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาหาใช่ประชาธิปไตยไม่ เนื่องจากในกระบวนการประชาธิปไตยหากมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ก็จะต้องอาศัยการเจรจาพูดคุย การต่อรอง การหาข้อยุติด้วยเสียงข้างมาก และการประนีประนอมกันด้วยสันติวิธีเป็นหลัก การดำรงชีวิตตามแนวทางนี้จะเป็นการส่งเสริมให้มีการมีชีวิตร่วมกันในกลุ่มเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย สันติวิธีและการประนีประนอม รวมถึงการเดินทางสายกลางและรู้จักผ่อนปรน (Moderation) จะทำให้ประชาธิปไตยสามารถพัฒนาไปได้อย่างราบรื่น และยังทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

5. การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

Lucian W. Pye (2000) ได้เสนอความเห็นว่า ประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยผู้คนในสังคมต้องมีวัฒนธรรมแบบพลเมือง ลักษณะของวัฒนธรรมแบบพลเมืองประการหนึ่งที่ Lucian W. Pye หยิบยกขึ้นมากล่าวอ้างถึงคือ การที่ผู้คนในสังคมต้องรู้จักใช้สิทธิของตนเอง และต้องมีความเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นอย่างจริงจัง การศึกษาของ Richard Ellis (1993) ก็ได้นำเสนอให้เห็นถึงการมีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยประการหนึ่งว่า บัณฑิตต้องมีความเชื่อว่า

สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และติดตัวมาแต่กำเนิด จึงเป็นสิ่งที่ต้องหวงแหนและรักษาไว้ เช่นเดียวกับหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย ที่ได้ยอมรับหลักการสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือ “การยอมรับนับถือความสำคัญและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน” (<http://th.wikipedia.org/wiki/ประชาธิปไตย>)

เราจึงเห็นได้ว่า แม้ว่าประชาธิปไตยจะเป็นระบอบการปกครองที่บูชาสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ แต่การอ้างถึงสิทธิและเสรีภาพก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย การใช้สิทธิและเสรีภาพเกินขอบเขตจนละเมิดหรือก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคมนั้น ถือว่าการใช้สิทธิและเสรีภาพเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งมิชอบ และมีใช่เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน ดังนั้น ประเด็นเรื่องการรู้จักใช้สิทธิของตนเอง และการรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น จึงเป็นรากฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย หากประชาชนทุกคนมีความรู้ความเข้าใจ รู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วนแล้วประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว

6. การมองโลกในแง่ดี (Optimism)

นักประชาธิปไตยจะต้องมองโลกในแง่ดี และมีความไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเรามองโลกในแง่ดีหรือคิดในแง่บวกต่อสิ่งแวดล้อมและผู้คนในสังคม ก็จะทำให้เรามีทัศนคติต่อโลกและผู้คนไปในทางบวก แล้วจะทำให้เรากระตือรือร้นที่จะมีสัมพันธภาพและความเป็นมิตรไมตรีต่อผู้อื่น ถ้าคนเรามองเพื่อนร่วมสังคมโดยทั่วไปว่าเป็นคนดี เป็นคนมีเหตุผล สามารถที่จะปกครองกันเองได้แล้ว สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นไปอย่างราบรื่น และมีมิตรภาพต่อกัน และการเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองสังคมหรือชุมชนที่เขาอยู่ก็จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนพึงกระทำ การที่ผู้คนในสังคมมองโลกในแง่ดี ยังนับได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาความสำเร็จของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากในกระบวนการทางการเมืองนั้น เป็นทั้งเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน รวมถึงมีการแข่งขัน และมีการขัดแย้งกันอยู่ด้วย

ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่างๆ และการใช้ชีวิตของ
ผู้คนในสังคม ย่อมต้องอาศัยการมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันอันเกิดจากการมอง
โลกในแง่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกของสังคมจะต้องมีความเชื่อมั่นว่า คนเรา
สามารถปกครองตนเองได้ การมองโลกในแง่ดียังช่วยให้มนุษย์มีความหวังร่วมกัน
ว่า เราสามารถที่จะเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ และสามารถฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลาย
ร่วมกันไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการอาศัยการปกครองระบอบประชาธิปไตย
ซึ่งมักจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า แต่มีความมั่นใจได้ว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์และ
นำความผาสุกมาสู่คนส่วนใหญ่ในสังคมได้

โดยสรุปแล้ว คุณสมบัติต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็น
คุณลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมแบบพลเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญ
ของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง
สร้างให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้คนทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ ภายในชุมชนและสังคม
ทุกระดับ จากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นระยะเวลายาวนานต่อเนื่อง จนคุ้นเคยชิน
กลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคมไป แล้วในที่สุดจะส่งผลให้เกิด
ประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทยได้ การพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวคิดนี้เป็นการ
พัฒนาประชาธิปไตยจากฐานราก อันจะนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพอย่างแท้จริงได้

2. วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนในส่วนที่ไม่เอื้อหรือ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

ตามกรอบแนวคิดการศึกษานี้เชื่อว่า ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคง
ได้ก็ด้วยการมีรากฐานที่มั่นคง และรากฐานที่มั่นคงของระบอบประชาธิปไตยนี้
มาจากการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันสอดคล้องกับ
แนวคิดวัฒนธรรมแบบพลเมือง หลักการพื้นฐานของแนวคิดวัฒนธรรมแบบ
พลเมือง ได้รับการยอมรับและปฏิบัติอย่างดีในสังคมตะวันตก ส่งผลให้ระบอบ
ประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อหันมาพิจารณาการเมืองไทยแล้ว
จะพบว่า มีอุปสรรคนานัปการตลอดช่วงเวลาของความพยายามที่จะสถาปนา
ระบอบประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทย อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญมากที่สุด
ประการหนึ่งคือ ผลสืบเนื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ที่ไม่สอดคล้องกับ
แนวคิดที่เป็นรากฐานของความคิดประชาธิปไตย (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2532)

ลักษณะความไม่สอดคล้องของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย กับแนวคิดที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตยนี้เอง ที่ทำให้รากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทยไม่แข็งแรงหนักแน่น และมีส่วนสำคัญที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยประสบปัญหาและอุปสรรคตลอดมา ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนอีกครั้งก็คือว่า ถ้าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยไม่เป็นประชาธิปไตยเสียแล้ว ประเทศไทยก็จะไม่มีทางเป็นประชาธิปไตยขึ้นมาได้ และวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่ไม่เป็นประชาธิปไตยซึ่งได้จากการสัมผัสภาณภูมิบุคคลตามเป้าหมายเป็นรายบุคคล ผู้วิจัยได้พบประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง

การสัมผัสภาณภูมิคนที่ตัวอย่างที่ศึกษาบางรายได้ข้อสรุปว่า ประชาชนไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองการปกครอง ควรปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของบรรดาผู้นำต่างๆ แต่เห็นความสำคัญของการติดตามข่าวสารบ้านเมืองบ้าง เนื่องจากเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ชาวบ้านควรรู้ แต่ก็เห็นว่าไม่ควรมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องปัญหาบ้านเมืองกับเพื่อนบ้าน เพราะจะทำให้เกิดความขัดแย้งกันได้ และยังเห็นว่าไม่ควรมีการติดตามควบคุมหรือตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล แต่ควรปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ตรวจสอบกันเอง ดังเห็นได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งที่ว่า

“ตนเองไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องทางการเมือง เนื่องจากเป็นคนมีความรู้ น้อย ไม่ค่อยมีความเข้าใจเรื่องการเมือง เพราะจบแค่ ป.6 เท่านั้น” ผู้ให้สัมภาษณ์ยังไม่เห็นด้วยกับการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องการเมืองกับเพื่อนบ้าน เพราะเห็นว่า “ต้องเป็นคนมีความรู้จึงจะเข้าใจเรื่องการเมืองได้” และยังเห็นว่า เป็นเรื่องไกลตัว โดยกล่าวว่า “ไม่อยากรุงเรื่องการเมือง เพราะอย่างที่บอกไปแล้วว่าตัวเองความรู้ น้อย ฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง อีกอย่างตนไม่ใช่ นักธุรกิจที่ต้องรู้เรื่องพวกนั้น และไม่ควรไปควบคุมติดตามตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ควรให้ เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจะดีกว่า

(นางนุสรา (นามสมมติ) อายุ 38 ปี อาชีพทำนา สถานะเป็นลูกบ้านหมู่บ้านคำบง, สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2556)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองดั้งเดิมของสังคมไทย มีการแบ่งแยกบทบาทของประชาชนในสังคมออกเป็นผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง โดยผู้ปกครองผูกขาดการใช้อำนาจอย่างมั่นคง ในขณะที่ผู้ถูกปกครองมีหน้าที่ต้องเชื่อฟัง และไม่มีบทบาทในการเลือกผู้ปกครอง หรือมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางหรือนโยบายการปกครองสังคม ชุมชน หรือประเทศแต่อย่างใด สภาพการแบ่งบทบาทหน้าที่เช่นนี้ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานหลายศตวรรษ จนกลายเป็นวัฒนธรรมหรือความเคยชินของประชาชน แม้ในปัจจุบันวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นแบบเก่าอยู่ โดยเฉพาะในชุมชนภาคเกษตรชนบท และกลุ่มคนระดับล่างของสังคมกล่าวคือไม่ค่อยมีผู้คนที่สนใจเรื่องการเมืองมากนัก ประชาชนมีความคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องเฉพาะนักการเมือง เป็นเรื่องของผู้นำ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาความเป็นไปของบ้านเมืองด้านต่างๆ ควรจะมาจากผู้ใหญ่ หรือควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทางราชการจะดีกว่า

จากอิทธิพลของแนวความคิดดั้งเดิมของสังคมไทยเช่นนี้ จึงมีผลทำให้คนไทยส่วนมากมักจะให้การยอมรับสิทธิในการปกครองของผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัยเรื่อยมา โดยถือกันว่าผู้ใดมาซึ่งอำนาจและผู้ใช้อำนาจนั้นเป็นผู้มีบุญวาสนา จึงเป็นการสมควรแล้วที่จะเป็นผู้มีสิทธิเช่นนั้น เมื่อมีอำนาจขึ้นมาก็จะให้การยอมรับ เคารพ เชื่อฟัง และจงรักภักดี โดยไม่คำนึงถึงว่าบุคคลนั้นจะได้อำนาจมาโดยวิธีการใด มีความชอบธรรมหรือไม่ และแม้บุคคลดังกล่าวจะใช้อำนาจไปในทางที่ผิด ก็ไม่ค่อยมีใครทักท้วง จึงทำให้ผู้มีอำนาจเล็งอำนาจได้ง่าย เราอาจกล่าวได้ว่าประชาชนโดยทั่วไป ยังไม่ค่อยเข้าใจถึง **“หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมืองปกครองแบบใหม่”** มากนัก ในขณะเดียวกัน เมื่อเห็นว่าใครมีอำนาจก็พร้อมที่จะเข้าไปสวามิภักดิ์ และขอรับการอุปถัมภ์คุ้มครอง สิ่งเหล่านี้ นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการก่อให้เกิดความสำนึกในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นอย่างมาก (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2545) และยังทำให้คนไทยโดยส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่หลากหลาย ถ้าจะมีส่วนร่วมทางการเมืองก็มีเฉพาะแต่ **“การเลือกตั้ง”** เท่านั้น ดังนั้น หากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงมีความคิดความเชื่ออยู่ในระบบสังคม

แบบเก่า ความหวังที่จะให้ประชาธิปไตยพัฒนาขึ้นมาได้ย่อมเป็นเรื่องที่ยังห่างไกลอยู่อีกมาก

2. ขาดสำนักแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาบางรายได้ข้อสรุปได้ว่า เวลาที่มีข้อพิพาทเกิดขึ้นจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินและให้ความเป็นธรรม กฎระเบียบหมู่บ้านมี เช่น กฎห้ามตัดไม้ในเขตป่าชุมชน ห้ามลักเล็กขโมยน้อย หากฝ่าฝืนมีโทษปรับครั้งละ 500 บาท กฎระเบียบการมาปนกิจศพ ถ้าขาดการจ่ายติดต่อกัน 3 งวดจะถูกตัดสิทธิจากการเป็นสมาชิก ทั้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ฯลฯ ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนมีระเบียบวินัยและปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้านเป็นอย่างดี แต่เมื่อถามถึงความรู้สึกที่มีต่อผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของหมู่บ้านอยู่เสมอ บางคนตอบว่า รู้สึกเฉยๆ และคิดว่าไม่ควรไปคัดค้านเขา หรือไม่คบหาสมาคมกับเขา ถ้าไปต่อว่าก็จะเกิดความขัดแย้งกัน เนื่องจากเห็นว่าการกระทำนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวของเขา ที่อยากจะทำอะไรก็ทำได้ แต่ถ้าเป็นลูกหลานก็จะดักเตือน แต่ถ้าเป็นผู้อื่นก็จะไม่ไปยุ่งเกี่ยว” ดังเห็นได้จากผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งที่กล่าวว่า

“กฎกติกาที่สำคัญของหมู่บ้านคือ เวลาที่มีข้อพิพาทจะต้องให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินให้ความเป็นธรรม” ซึ่งนายพลได้กล่าวว่า “ชาวบ้านที่นี่เขาดีนะ เวลามีปัญหาหรือมีเรื่องอะไรกันเขาจะไปว่าความกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านจะช่วยกันตัดสิน แล้วชาวบ้านเขาก็จะเคารพและยอมรับการตัดสินนั้น” นายพลเห็นว่า “ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่เป็นคนที่มีระเบียบวินัยและปฏิบัติตามกฎระเบียบเป็นอย่างดี” แต่เมื่อถามถึงความรู้สึกของนายพลที่มีต่อผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของหมู่บ้านอยู่เสมอ นายพลกล่าวว่า “รู้สึกเฉยๆ และคิดว่าไม่ควรไปคัดค้าน หรือไม่คบหาสมาคมกับผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบของหมู่บ้าน เพราะเห็นว่าการกระทำนั้นเป็นเรื่องส่วนตัว และก็เป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล ที่มีสิทธิจะทำตามหรือไม่ทำตามก็ได้”

(นายพล (นามสมมติ) อายุ 46 ปี อาชีพทำนาและรับจ้าง มีสถานะเป็นลูกบ้าน หมู่บ้านสะอาด.สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2556)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า พื้นฐานเดิมของคนไทยคือ รักความเป็นอิสระ ชอบทำอะไรตามลำพัง ไม่อยากให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับตนมากนัก ไม่ชอบการถูกบังคับหรือตอกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์หรือกติกาทางสังคม จึงมีผลทำให้คนไทยส่วนใหญ่มักขาดระเบียบวินัยหรือขาดกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ก่อปรกับบุคลิกลักษณะนิสัยของคนไทยที่ชอบความสะดวกสบาย เข้าทำนอง “ทำตามใจคือไทยแท้” ค่านิยมและวัฒนธรรมเช่นนี้ไม่เอื้อต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยแน่นอน เนื่องจากในสังคมประชาธิปไตยคาดหวังให้พลเมืองรู้จักสิทธิและหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีสำนึกแห่งการรักษากฎหมาย ระเบียบประชาธิปไตยจะทำงานไม่ได้ดีในสังคมที่ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างจริงจัง สำนึกแห่งการรักษากฎหมายนี้ ต้องเป็นการเคารพกฎหมายและกฎกติกาของสังคมที่ดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง พร้อมทั้งจะทำให้กฎหมายของบ้านเมืองมีความศักดิ์สิทธิ์โดยไม่ยอมให้ผู้ใดละเมิดได้ตามอำเภอใจ และพร้อมที่จะออกมาคัดค้านหรือรวมกลุ่มกันคัดค้านต่อผู้ที่ละเมิดกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของสังคมที่ดี กรณีการที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายมองผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของหมู่บ้านว่า “การกระทำนั้นเป็นเรื่องส่วนบุคคล และเชื่อว่าแต่ละบุคคลมีสิทธิจะทำตามหรือไม่ทำตามก็ได้” ซึ่งแท้จริงแล้วการไม่เคารพกฎระเบียบของสังคมที่ดีไม่ควรถือว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคล หากแต่ต้องมองว่าเป็นการทำให้สังคมโดยรวมเสียหายมากกว่า และประชาธิปไตยจะเดินหน้าไม่ได้ถ้าสมาชิกของสังคม ไม่มีสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎระเบียบของสังคมที่ดีอย่างจริงจัง

3. แนวความคิดในเรื่องการมีจิตสาธารณะยังมีความคับแคบ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาบางรายได้ข้อสรุปได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีจิตใจเสียสละทำงานเพื่อส่วนรวมมาก แต่กิจกรรมเพื่อส่วนรวมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานบุญ และงานประเพณีของหมู่บ้านเสียมากกว่า เช่น บริจาคเงินทำบุญ ช่วยทำอาหาร ช่วยล้างถ้วยจานที่วัดเวลาทำบุญ แต่มีน้อยมากที่จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้านโดยตรง เช่น การช่วยกันทำความสะอาดหมู่บ้าน การปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะ การรวมกลุ่มกันต่อสู้เรียกร้องต่อสิ่งที่ไม่ถูกต้องและเป็นธรรม ฯลฯ เมื่อต้องเลือกระหว่าง

ผลประโยชน์ส่วนตนหรือครอบครัว กับผลประโยชน์ส่วนรวมหรือหมู่บ้านอันไหนมาก่อน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้เห็นว่า ต้องเลือกประโยชน์ส่วนตนและครอบครัวมาก่อน เนื่องจากเป็นสิทธิของเรา ไม่อยากให้มีปัญหาเรื่องผลประโยชน์ของตนเองที่ต้องสูญเสียไป และ การที่จะต้องเสียประโยชน์อาจทำให้ครอบครัวได้รับผลกระทบได้ ดังเห็นได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งที่ว่า

“ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีจิตใจเสียสละ ทำงานเพื่อส่วนรวม ซึ่งตัวผู้ให้สัมภาษณ์เองก็เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่มักเป็นกิจกรรมการบริจาคเงินทำบุญ ช่วยทำอาหาร ล้างถ้วยล้างจานเวลามีงานบุญ แต่หากต้องเลือกระหว่างผลประโยชน์ของตนเองและครอบครัว กับผลประโยชน์ของส่วนรวม นางสาวกล่าวว่า “ก็ต้องเลือกประโยชน์ส่วนตนและครอบครัวมาก่อน มันเป็นสิทธิของเรา ผลประโยชน์ของครอบครัวสำคัญ ครอบครัวต้องมาก่อน”

(นางสาว (นามสมมติ) อายุ 29 ปี อาชีพทำนา มีสถานะเป็นลูกบ้านหมู่บ้านสะอาด, สัมภาษณ์, 17 ตุลาคม 2556)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า เมื่อจิตสาธารณะเป็นเรื่องการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และเมื่อหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงประการหนึ่งคือ การยึดถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ดังนั้น หากยังมีสมาชิกของคนในชุมชนหรือในสังคม ที่ยังมองถึงประโยชน์ของตนเองและครอบครัวว่า มีความสำคัญกว่าประโยชน์ของชุมชนหรือหมู่บ้าน ดังเช่น การมองว่า “เป็นสิทธิของเรา” หรือ “ไม่ต้องการให้ประโยชน์ของตนต้องสูญเสียไป” มองตามนี้แล้ว การสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงอาจเกิดขึ้นได้ยาก ถ้าหากยังมีผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนหรือสังคมที่มีทัศนคติและความเชื่อเช่นนี้อยู่

มีข้อสังเกตว่า อันที่จริงคนไทยโดยส่วนใหญ่ไม่ใช่เป็นคนที่มีลักษณะเห็นแก่ตัว หรือชอบการเอาเปรียบคนอื่น หรือไม่มีเมตตา แต่ที่จริงแล้วคนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่ทว่าคนไทยโดยส่วนใหญ่มักไม่ค่อยให้ความสำคัญกับ “**ประโยชน์ส่วนรวม**” หรือคนไทยมักคิดว่าไม่ใช่เป็นเรื่องสำคัญ

ที่จะต้องทำเพื่อส่วนรวม และมักจะใส่ใจแต่เรื่องของตัวเองหรือพวกพ้องที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันเท่านั้น ประชาธิปไตยไทยถึงขั้นวิกฤติและพัฒนาได้ยากยิ่ง ก็เพราะผู้นำทางการเมืองและประชาชนส่วนใหญ่ในทุกระดับต่างก็คิดถึงแต่ “ประโยชน์ของตนเอง” ไม่ค่อยมีแนวความคิดเรื่องจิตสาธารณะ จากการที่คนไทยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวม บัจจุบันนี้ได้นำไปสู่การมีพฤติกรรมการแสวงหาประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมาต่อสังคมและประเทศชาติ และเกิดพฤติกรรมการทุจริตคอร์รัปชันทุกรูปแบบในทุกระดับของสังคม ดังนั้น การให้การศึกษาอบรมและการปลูกฝังให้มีความรู้เรื่อง “จิตสาธารณะ” จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นเร่งด่วนอย่างยิ่งเพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยไทยเดินหน้าไปได้

4. หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาบางรายได้ข้อสรุปได้ว่า ไม่นิยดีที่จะให้คนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน หรือตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกับตน เหตุผลเพราะถึงอยู่ร่วมกันก็จะไม่มีความสุข เก่งกว่าอาจจะทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกัน หรืออาจเกิดความขัดแย้งต่อกันได้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายก็ไม่ชอบพูดคุยกับผู้ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกัน เพราะเห็นว่าถ้าต่างอุดมการณ์ต่างความคิดกันแล้วยังจะสร้างความแตกแยกมากขึ้น และไม่ชอบพวกที่นิยมพรรคการเมืองคนละพรรคกับตน และยังเห็นว่าตนเองไม่มีความอดทนพอที่จะรับฟังคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากตนเองได้ โดยให้เหตุผลว่า เพราะความคิดไม่เหมือนกันก็เลยไม่อยากพูดคุย แต่ก็ไม่เชื่อว่าการใช้ความรุนแรงคือทางออกของการแก้ไขปัญหาได้เพราะเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย และทำให้เกิดความวุ่นวายบานปลายได้ แต่เชื่อว่าการเจรจา พูดคุยด้วยเหตุผล การประนีประนอมจะเป็นทางออกที่ดีกว่า ดังเห็นได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งที่กล่าวว่า

“ตนเองไม่ยินดีที่จะให้คนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกัน มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เพราะอยู่ร่วมกันก็จะไม่มีความสุข” และผู้ให้สัมภาษณ์ยังกล่าวว่า “มันก็ยากอยู่คนที่ จะให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กันแล้วจะมีความสุข” ส่วนเรื่องที่จะให้มีการคบหาสมาคมด้วยกับคนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองที่ แตกต่างกันนั้นทำได้หรือไม่ นายทองก้อนตอบว่า “ไม่ได้ เพราะ ถ้าต่างอุดมการณ์ต่างความคิดกันแล้ว ยิ่งจะสร้างความแตกแยก มากขึ้น” แต่ก็ไม่เชื่อว่า การใช้ความรุนแรงคือทางออกของการ แก้ไขปัญหาได้ เพราะเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย และทำให้เกิดความ รุนวายเป็นปลายไป”

(นายทองก้อน(นามสมมติ) อายุ 68 ปี อาชีพทำนา สถานะเป็น ลูกบ้าน หมู่บ้านคำบง, สัมภาษณ์ 19 ตุลาคม 2556)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า เมื่อการยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม เป็นเรื่องการมีความอดทนอดกลั้นอันเกิดจากการยอมรับในนาาจิตตังของคน โดยยอมรับว่าคนเราจะเหมือนกันไม่ได้ ใน บางครั้งอาจมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ก็ต้องรู้จักอดทนอดกลั้น ประชาธิปไตยเน้น การใช้ความรู้และความมีเหตุผล ไม่นิยมความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ผู้ที่นิยม ใช้ความรุนแรงหาใช่ประชาธิปไตยไม่ สันติวิธีและการประนีประนอมรวมถึงการ เดินทางสายกลาง การมีใจเปิดกว้าง การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ไม่ยึดมั่นแต่ความคิดเห็นของตนเองแต่ฝ่ายเดียว จะทำให้ประชาธิปไตยสามารถ พัฒนาไปได้อย่างราบรื่น และยังทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ท่าทีหรือทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ไม่ยินยอมให้คนที่มีความคิดเห็นทางการเมือง แตกต่างกันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกัน หรือ คบหาสมาคมกันได้ จึงเป็นท่าทีหรือทัศนคติที่ไม่เปิดกว้างพอ ไม่มีลักษณะของการ มีความอดทนอดกลั้น อันเกิดจากการยอมรับในธรรมชาติของความแตกต่างกันของ คนเรา กล่าวคือมีการยอมรับความเป็นจริงว่าคนเราจะเหมือนกันไม่ได้ ท่าทีหรือ ทัศนคติเช่นนี้จึงไม่ถือว่าเป็นคุณสมบัติของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย และ ท่าทีหรือทัศนคติเช่นนี้ย่อมไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยแน่นอน

อย่างไรก็ดี ก็ยังมีผู้ที่มีความคิดเห็นว่า การใช้วิธีความรุนแรงไม่ใช่ทางออกของการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตยที่ปฏิเสธความรุนแรงใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากหากใช้วิธีการรุนแรงจัดการกับปัญหา จะยิ่งทำให้สังคมไทยมองไม่เห็นทางเลือกทางการเมืองอื่นๆ และที่สำคัญคืออาจทำให้ความขัดแย้งขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้นไปอีก

5. ความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มที่ตัวอย่างที่ศึกษาบางรายได้ข้อสรุปได้ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายไม่เห็นด้วยกับคำพูดที่ว่า “การใช้สิทธิของคนเราควรมีขอบเขตจำกัด ไม่ใช่การทำอะไรก็ได้อย่างอิสระ” โดยให้เหตุผลว่า คนเราเมื่อมีสิทธิอะไรก็ว่าจะสามารถทำได้เลย การใช้สิทธิของคนเราจะต้องไม่มีขอบเขต ต้องสามารถคิดหรือทำอะไรได้ตามใจชอบ ดังเห็นได้จากคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งดังนี้

“ตนเองไม่เห็นด้วยกับคำพูดที่ว่า การใช้สิทธิของคนเราควรมีขอบเขตจำกัด ไม่ใช่การทำอะไรก็ได้อย่างอิสระ ดังเห็นได้จากคำพูดของนางจันทร์ที่กล่าวว่า “...เพราะการใช้สิทธิของคนเราจะต้องไม่มีขอบเขต ต้องสามารถคิดหรือทำอะไรได้ตามใจชอบ”

(นางจันทร์ (นามสมมติ) อายุ 44 ปี อาชีพทนาย มีสถานะเป็นลูกบ้าน หมู่บ้านค้ำบัง, สัมภาษณ์ 19 ตุลาคม 2556)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สามารถสรุปและวิเคราะห์ได้ว่า แท้ที่จริงแล้วการใช้สิทธิตามหลักการประชาธิปไตย ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบสิทธิผู้อื่น หรืออาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมส่วนรวมได้ ดังนั้น การที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายเห็นว่า คนเราเมื่อมีสิทธิอะไรก็สามารถทำได้เลย และการใช้สิทธิของคนเราจะต้องไม่มีขอบเขต จึงไม่น่าจะเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับกันในสังคมประชาธิปไตย ทว่าการใช้สิทธิในระบอบประชาธิปไตยบุคคลต้องรู้จักเคารพในคุณค่า และสิทธิความเป็นคนของบุคคลอื่นอย่างจริงจังด้วย นั่นคือการใช้สิทธินั้นต้องไม่ละเมิดหรือลดทอนสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หรือไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นใดเดือดร้อน อันเป็นการใช้สิทธิและ

เสรีภาพภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย และชนบทรรมนิยมประเพณีอันดีงามของสังคม ผู้ที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จะต้องเคารพการใช้สิทธิและเสรีภาพของคนอื่นแม้จะเป็นคนละพรรคพวกกับตน และประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการรับรองสิทธิและเสรีภาพโดยเสมอกันทุกคน ประชาธิปไตยจะดำเนินไปไม่ได้ หากผู้คนมีการใช้สิทธิเสรีภาพเกินขอบเขตของกฎหมาย และอย่างขาดความรับผิดชอบ และละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในเขตชนบทอีสาน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิคหรือวิธีการประชุมกลุ่ม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านคำบง จำนวน 7 คน และหมู่บ้านสะอาด จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 12 คน ซึ่งได้ข้อสรุปจากการศึกษาดังตารางที่ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สรุปวัฒนธรรมแบบพลเมืองและแนวทางการพัฒนา

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง	แนวทางการพัฒนา
1. การสร้างสำนักแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง	- ผู้นำควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการเอาใจใส่เรื่องบ้านเมือง และการติดตามข่าวสารสถานการณ์บ้านเมือง - โรงเรียนควรมีบทบาทในการปลูกฝังอบรมนักเรียนให้สนใจติดตามข่าวสารบ้านเมืองและเรื่องที่เกิดขึ้นกับประเทศชาติ - ควรมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านตื่นตัวและสนใจข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองโดยผ่านสื่อประเภทต่างๆ
2. การสร้างสำนักแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด	- ควรมีการตั้งกฎกติกาหมู่บ้านขึ้นมาให้ชัดเจนแล้วกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความเกรงกลัวไม่กระทำความผิด - ควรมีการประชาสัมพันธ์หรือบอกกล่าวบทลงโทษหรือข้อบังคับของหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้และช่วยป้องกันการกระทำผิด - โรงเรียนควรมีบทบาทในการปลูกฝังให้เด็กรู้จักการเคารพกฎหมาย และปฏิบัติตามระเบียบของสังคมให้มาก

วัฒนธรรมทางการเมือง แบบพลเมือง	แนวทางการพัฒนา
3. การมีจิตสาธารณะ	• ควรมีการจัดกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับคนแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เขามีกำลังใจรู้สึกอยากตอบแทนและช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม • ควรมีการจัดกิจกรรมที่สามารถปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีจิตใจที่เสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยตรง • ใช้วิธีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชาวบ้านสนใจและเข้าร่วมกับกิจกรรมเพื่อส่วนรวม
4. การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม	• ต้องหาวิธีการที่ทำให้คนยอมรับในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งทำได้ด้วยการประชาสัมพันธ์ และบอกกล่าวให้ทราบถึงธรรมชาติของความแตกต่างของแต่ละคน แล้วให้ชาวบ้านรู้จักรับฟังความคิดเห็นคนอื่น • นำเอาวิธีการรวมขอมและประนีประนอมมาใช้ในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมองประโยชน์ส่วนรวม หรือมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้านเป็นหลัก
5. การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของคนอื่น	• ให้ชาวบ้านยึดหลักการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และรู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา • หากมีการขัดแย้งกัน ควรเรียกคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายมาพูดคุยกัน หากการดักเตือนพูดคุยไม่ได้ผล ควรเรียกผู้กระทำความผิดมาในที่ประชุมเพื่อให้ชาวบ้านทุกคนได้รับรู้ อันจะช่วยให้ผู้กระทำความผิดเกิดความละอายแก่ใจ ไม่กล้ากระทำความผิดอีก

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่องประชาธิปไตยในสังคมไทยที่ผ่านมา เรามักมองประชาธิปไตยเพียงแค่ระบบของรัฐบาลที่มีการเลือกตั้ง การมีพรรคการเมือง และการกำหนดข้อตกลงของบรรดาชนชั้นนำที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมือง ซึ่งก็คือการมีรัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นเช่นนี้การสร้างประชาธิปไตยไทยจึงมีความหมายเพียงแค่การดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นมา จึงทำให้เราละเลยต่อคำถามหลัก เช่น เรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง และ

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ไปเสีย เราจึงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาประชาธิปไตยเสียใหม่ โดยยึดเอากรอบความคิดเรื่องดังที่กล่าวมาเป็นประเด็นหลัก หรือเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ควบคู่กันไปกับการศึกษาเพื่อหารูปแบบเหมาะสมที่เป็นไปได้กับสังคมไทยในปัจจุบัน (อภิญญา รัตนมงคลมาต และวิวัฒน์ คติธรรมนิตย์, 2547) เพื่อให้การพัฒนาประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริงในสังคมไทย

การศึกษาในที่นี้พบตัวบ่งชี้ของการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่สำคัญ คือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” อันได้แก่ การสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมทางการเมือง สำนึกแห่งการรักษากฎหมายและเคารพกฎกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด การมีจิตสาธารณะ การยึดหลักสันติวิธีและการประนีประนอม การรู้จักใช้สิทธิของตนเองและรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น และการมองโลกในแง่ดี ส่วนวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยก็คือ ลักษณะที่อยู่ตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมดังกล่าว อันได้แก่ การไม่สนใจมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดสำนึกแห่งการรักษากฎหมายและการเคารพกฎกติกาของสังคม การมีแนวความคิดเรื่องจิตสาธารณะที่คับแคบ หลักสันติวิธีและการประนีประนอมยังไม่ถูกนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง และความเข้าใจเรื่องการใช้สิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นยังมีน้อย เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีข้อเสนอแนะในมิติต่างๆ เพื่อให้วัฒนธรรมแบบพลเมืองเกิดขึ้นได้ในสังคมระดับชุมชนหมู่บ้าน

การศึกษานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่ว่า ระบอบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ จะต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อระบอบการเมืองการปกครองดังกล่าว ดังนั้น หากจะมีการพัฒนาระบอบการเมืองการปกครองไปในแนวทางประชาธิปไตย ก็จะต้องมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีผลต่อโครงสร้างและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศนั้นๆ ผลการศึกษาได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถ้าจะอาศัยเพียงอุดมการณ์และรูปแบบทางการเมืองการปกครองเท่านั้น การปกครองย่อมจะไม่บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากถ้าขาดองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันหมายถึงประชาธิปไตยที่คนในชาติจะต้องประพฤติปฏิบัติให้เป็น

นิสัยในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะอยู่ในบ้านในชุมชนอยู่ในสถานศึกษาอยู่ในหน่วยงานหรืออยู่ในกลุ่มเพื่อน ก็จะต้องยึดหลักของประชาธิปไตยเท่านั้นในการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นในบ้านในเมืองได้อย่างสมบูรณ์ และการที่คนในชาติมีคุณลักษณะเป็นประชาธิปไตยทั้งด้านจิตใจ ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรมและวิถีชีวิตเช่นนี้แล้วนี้ ประชาธิปไตยก็จะสามารถเกิดขึ้นได้จริง

การพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวคิดนี้ ยังเป็นการแก้ไขข้อกล่าวหาสำคัญที่ว่า การเมืองแบบประชาธิปไตยของไทยมักสนใจใน “รูปแบบ” มากกว่า “เนื้อหาสาระ” หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตยที่แท้จริง หรือประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยเฉพาะรูปแบบทางการเมืองการปกครอง หรือเป็นแต่แบบพิธีการ หรือเป็นตัวหนังสือ แต่ไม่มีผลใช้บังคับจริง อันสอดคล้องกับลักษณะของวัฒนธรรมไทยที่สนใจใน “รูปแบบ” มากกว่าเนื้อหาสาระ และสนใจในวิธีการมากกว่าจุดหมายปลายทาง จึงทำให้เกิดลัทธิแก่ระเบียบพิธีการขึ้นมาปรากฏการณ์ต่างๆ ที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ ได้แก่สิ่งที่ต่อไปนี้ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทย จะสนใจในเรื่องวิธีการปกครอง ซึ่งก็คือ “การเลือกตั้ง” (แม้ว่าการเลือกตั้งจะเป็นกลไกสำคัญของประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ประเทศที่มีการเลือกตั้งจำเป็นต้องมีการปกครองแบบประชาธิปไตยเสมอไป) มากกว่าที่จะสนใจในสิ่งที่ป็นเนื้อหาสาระ หรืออุดมการณ์ หรือจิตวิญญาณของประชาธิปไตย หรือวัตถุประสงค์ของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง ที่จะต้องมุ่งกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้ว่า เรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาได้เอียงกันในปัจจุบันคือเรื่อง การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการเลือกตั้ง ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์โดยตรงอะไรเลย

งานวิจัยนี้ยืนยันว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยยังขาดองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย คือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และจากข้อสรุปเช่นนี้ การที่สังคมไทยจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงได้หรือไม่ั้น หาใช่ขึ้นอยู่กับการมีระบอบการเมืองการปกครอง และมีสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ การที่ประชาชนสามารถนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นปกติวิสัย กลายเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองนั่นเอง

เราอาจกล่าวได้ว่า การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ก็คือ **“การสร้างประชาธิปไตยที่ฐานราก”** นั่นเอง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองคือรากฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง ดังคำกล่าวที่ว่า “ระบอบการเมืองจะเป็นเผด็จการไม่ได้ หากคนในชาติไม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ” และวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งที่สามารถปลูกฝังหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ การที่จะทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย หรือความเชื่อในคุณค่าของประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในมโนสำนึกของคนไทยให้ได้ทุกระดับ หากคนไทยมีแนวคิดหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยแล้ว ก็จะนำไปสู่การมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่แสดงออกในทางปฏิบัติ และจะเป็นพื้นฐานของระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยในท้ายที่สุด

เมื่อระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย มีความผูกพันกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นอย่างมากเช่นนี้แล้ว แต่จากการพิจารณาถึงวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนไทย ประกอบกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยพบว่า การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีวัฒนธรรมทางการเมืองสมัยใหม่แบบประชาธิปไตย ก็เพราะกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองขององค์กร และสถาบันต่างๆ ยังมีส่วนปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมให้แก่คนไทยอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งตรงกันข้ามกับระบอบการเมืองในอุดมคติที่ต้องการสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการ นั่นคือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ประการหนึ่งเนื่องจาก **“หลักแห่งความชอบธรรมทางการเมืองการปกครองแบบเดิม”** ยังคงมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติของคนไทยในปัจจุบันอยู่มาก จึงทำให้ระบอบการเมืองไทยมีลักษณะของการผสมผสานกันระหว่างการรับเอารูปแบบของสถาบันทางการเมืองการปกครองของสังคมตะวันตกมาใช้ กับการยึดมั่นในค่านิยมประเพณีการปกครองแบบเดิมซึ่งมีอยู่ก่อนหน้าแล้วนานแสนนาน จึงปรากฏว่ามีเฉพาะรูปแบบของสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ เช่น รัฐธรรมนูญ การมีรัฐสภา และการเลือกตั้งเท่านั้น ที่มี

ส่วนคล้ายคลึงกับสถาบันทางการเมืองในสังคมตะวันตก ส่วนวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยที่เป็นจริง ยังมีความแตกต่างไปจากรูปแบบที่เป็นทางการดังกล่าวอยู่มาก

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยดังที่กล่าวมา ย่อมไม่สอดคล้องกับบทบาทของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่ประชาชนจะต้องมีความตื่นตัวในทางการเมือง สนใจร่วมมือกันในการรวมกลุ่มกันเป็นชมรม สมาคม เครือข่าย หรือการจัดตั้งองค์กรในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น และเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีจิตสำนึก ไม่ใช่มาจากการถูกปลุกเร้าของแกนนำด้วยวิธีการต่างๆ จากลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยดังกล่าวยุติวิชัยจึงเห็นว่า ความอ่อนแอของระบอบประชาธิปไตยไทยส่วนหนึ่งเกิดจากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเอง และยังทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนอีกว่า อุปสรรคสำคัญมากประการหนึ่ง ที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยไม่สามารถพัฒนาไปได้ คือเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย

ดังนั้น การปฏิรูปการเมืองจึงต้องปฏิรูปให้ถูกที่ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัญหาการเมืองไทยจึงไม่ใช่อยู่ที่ “รัฐธรรมนูญ” แต่ปัญหาอยู่ที่วัฒนธรรมทางการเมืองทั้งของชนชั้นนำและประชาชนที่ยังไม่สอดคล้องกับประชาธิปไตย และเป็นตัวการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติ การขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศไทยเพื่อให้เป็นประชาธิปไตย จะอาศัยแต่เพียงปฏิรูปรัฐธรรมนูญ และปฏิรูปกฎหมาย แต่เพียงอย่างเดียวคงไม่สำเร็จได้อย่างยั่งยืน หรือในการปฏิรูปการเมืองก็ไม่ควรมุ่งแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่เพียงอย่างเดียว เพราะรัฐธรรมนูญไม่ใช่ยาวิเศษที่สามารถรักษาอาการโรคได้

เนื่องจากที่ผ่านมาเมื่อพูดถึงการปฏิรูปการเมือง คนไทยมักนึกถึงการยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ หรือมีฉันทันทีต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญแบบยกเครื่องใหม่ และในที่สุดก็ประสบกับความล้มเหลว ข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนที่สุดคือ ประเทศไทยนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) มีการเขียนรัฐธรรมนูญกันมาถึง 18 ฉบับ โดยเฉลี่ยแล้วในช่วงเวลาทั้งหมด 80 กว่าปีมานี้ เรามีรัฐธรรมนูญ 1 ฉบับต่อเวลาประมาณ 4 ปีครึ่ง แต่การพัฒนาประชาธิปไตยก็ยังไม่สามารถเดินหน้าไปได้มากนัก มีหน้าขำยังเป็น

ระบบที่สร้างปัญหาให้กับประเทศชาติเป็นอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาประเทศอื่นๆ ทั้งนี้เพราะในบรรดาผู้นำทางการเมืองและประชาชนต่างไม่ได้นำเอาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมาใช้ในการดำเนินชีวิต

ในแผนพัฒนาการเมืองของคณะปฏิรูปการเมืองชุดแรกที่เป็นผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ได้พูดถึงการปฏิรูปให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย แต่ก็ยังไม่มีแผนปฏิบัติการให้เกิดขึ้นเป็นจริงเป็นจังอย่างเป็นรูปธรรม ผลคือการปฏิรูปการเมืองไทยจึงล้มเหลว เพราะถ้าจะปฏิรูปการเมืองจริงจะต้องปฏิรูปวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ด้วยการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ให้เป็นประชาธิปไตย และยังจะต้องปฏิรูประบบการศึกษาเรียนรู้เพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้อง และยังต้องปฏิรูประบบสื่อสารมวลชน เพื่อให้คนในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีคุณภาพ ฉะนั้นจำเป็นต้องมีการปฏิรูปตัวคนด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นใหม่ หรือในความหมายของการสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” ควบคู่ไปกับการปฏิรูปกฎหมาย ซึ่งอาจจำเป็นต้องใช้เวลาเป็นช่วงอายุคน ด้วยการบ่มเพาะหล่อหลอมผู้คนให้มีจิตสำนึกแบบพลเมืองที่มีคุณภาพโดยผ่านองค์กร และสถาบันทางสังคมต่างๆ ไม่ใช่เพียงแค่การร่างรัฐธรรมนูญใหม่ที่ล้มเหลวซ้ำซาก

มีผลงานการศึกษาวิจัยจำนวนมากพบว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของสถาบันต่างๆ มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งให้แก่สมาชิกในสังคม ดังนั้น หากเราต้องการให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยประสบความสำเร็จ นอกจากจะมีสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแล้ว สถาบันที่เป็นตัวแทนต่างๆ ในสังคม (Agents) จะต้องมีบทบาทสำคัญในการอบรมกล่อมเกล่าให้คนเรายึดมั่นในหลักการปกครองของระบอบดังกล่าว

ถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะต้องหันมาร่วมมือกัน ในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง เพื่อให้ประชาธิปไตยกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเมืองที่พึงประสงค์ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงแค่รูปแบบของการปกครองอีกต่อไป การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ต้องเริ่ม

นับตั้งแต่ที่ครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคม โดยต้องมีการปฏิรูปการเลี้ยงดูเด็ก กล่าวคือเปลี่ยนจากวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนแบบใช้อำนาจ ใช้คำสั่ง การบังคับ มาเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับความรัก ความเอาใจใส่แบบเสมอต้นเสมอปลาย พร้อมทั้งฝึกให้เด็กมีวินัยในตัวเอง รู้ว่าวินัยเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาและสมาชิกทุกคนในสังคม ปลูกฝังให้เด็กคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคม และประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรับผิดชอบ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต ฝึกให้เขาคิดและตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้น

สำหรับผู้ใหญ่ ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้คนสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ให้มากขึ้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีจิตสำนึกถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตย ดังนั้น ในเบื้องต้นจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ให้ชาวบ้านและประชาชนโดยทั่วไป ได้เข้าใจถึงความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง และในแนวทางสร้างสรรค์ว่า ควรจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง กล่าวคือนอกจาก “การไปเลือกตั้ง” แล้ว ประชาชนยังมีการะหน้าที่อย่างอื่นอีกในฐานะพลเมืองของสังคมประชาธิปไตยที่จะต้องกระทำ โดยเริ่มจากการให้ความสนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง มีการพูดคุยกันถึงปัญหาของบ้านเมือง หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมกับผู้อื่นในทางสร้างสรรค์ หลังจากนั้นต้องให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกตัวแทนที่ดีเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศในระดับต่างๆ ประชาชนยังมีหน้าที่ในการช่วยกันตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของรัฐบาล นักการเมือง และบรรดาข้าราชการทั้งในการปกครองส่วนท้องถิ่น และในระดับรัฐบาลกลาง พร้อมกับช่วยกันเสนอทางออกในเชิงนโยบายให้กับสังคมด้วย ฯลฯ ไม่ใช่ถือว่าเมื่อไปเลือกตั้งเสร็จแล้วก็หมดภาระหน้าที่ของตนเอง

โดยข้อเท็จจริงแล้ว ประชาชนไทยยังขาดจิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง โดยเฉพาะในเรื่องการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองในระดับต่างๆ เพราะมีความคิดว่าไม่ว่าจะเลือกใครเข้าไปทำหน้าที่แล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดความคิดว่า จะเลือกใครก็ได้ขอให้ได้รับเงินเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว และค่านิยมเช่นนี้ได้รับ

การยอมรับกันมากขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่จะต้องจ่ายเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในการเลือกตั้งทุกระดับ ดังเช่นคำพูดที่ได้ยินกันเสมอว่า “เงินบ่มีหนีไปนา เงินบ่มากาป่เป็น” หรือคำพูดจากการประชุมกลุ่มย่อยของกลุ่มผู้นำหมู่บ้านที่ได้จากการเก็บข้อมูลในภาคสนามที่ระบุว่า “ในการเลือกตั้งแม้กระทั่งในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านก็ต้องใช้เงินเป็นล้าน” อันแสดงให้เห็นว่าเงินเข้ามามีบทบาทในการกำหนดตัวบุคคลที่เป็นตัวแทนอย่างมาก และวัฒนธรรมทางการเมืองเช่นนี้ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การเกิด “ระบบธุรกิจการเมือง” ที่ถือว่าการเมืองคือการลงทุน และยังเป็นต้นตอของการทุจริตด้วยการถอนทุนคืน จากการจัดทำโครงการสาธารณะต่างๆ ของบรรดานักการเมืองทั้งหลาย

ในท้ายที่สุดแล้ว การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเกิดการทำหน้าที่ของการเป็นพลเมือง (Citizenship) ในกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ จนกลายเป็นค่านิยมของประชาชนหมู่มาในสังคม เช่น การมีระเบียบวินัย การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลของปัจเจกชน เกิดจิตสำนึกในการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคมและชุมชน หรืออาจมีการรวมตัวกันคัดค้านโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ จึงสรุปได้ว่าการปฏิรูปการเมืองต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ประชาชนมี “จิตสำนึกของความเป็นพลเมือง” ทว่าจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองที่แท้จริงต้องสะท้อนออกมาในตัวคนดังต่อไปนี้ *ประการแรก* คือการมองสังคมอย่างที่ตนเป็นเจ้าของ มีความรู้สึกห่วงใยเกี่ยวกับปัญหาของสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น รวมถึงการมองเห็นปัญหาสังคมประเทศชาติที่เกิดขึ้นว่า เป็นปัญหาของเราเองที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขด้วย *ประการที่สอง* เชื่อว่าตนเองมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้ และต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา แก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาสังคมและประเทศชาติที่เกิดขึ้นเหล่านั้น

ด้วยคุณลักษณะนิสัยใจคอและวัฒนธรรมของคนไทยที่ชาตินิยมมีลักษณะนิ่งเฉยไม่แยแสต่อปัญหาของบ้านเมือง เป็นสังคมที่ผู้คนชอบเอาตัวรอดไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ชอบพึ่งพาผู้มีอำนาจ นิยมระบบเจ้านายกับลูกน้องยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีความเป็นอิสระนิยม ฯลฯ จึงทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยไม่เจริญก้าวหน้า ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่มีการ

เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนมาถึงปัจจุบัน เป็นประวัติศาสตร์ของการร่างรัฐธรรมนูญที่บ่อยครั้งมากที่สุด และหากในอนาคตเรายังไม่มียุติบัย และมาตรการที่จะสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าเราจะร่างรัฐธรรมนูญสักกี่ฉบับ เราก็คงจะประสบปัญหาดังเดิม เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริงมิได้สลักไว้ในหัวใจเรา และเมื่อเราได้รัฐธรรมนูญมาแล้วก็ไม่ได้เฝ้าหวงแหนมิให้ใครมาละเมิดบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเหล่านี้ ในอดีตที่ผ่านมาสังคมยังขาดพลังพอที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ทางแก้ไขเราจึงต้องมุ่งไปที่ระบบการศึกษาหล่อหลอมเกล้าผู้คนในสังคม เพื่อสร้างบุคลิกลักษณะ อุบิสัยใจคอ และสร้าง “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ได้แล้วในที่สุดเราก็จะสามารถสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมาได้ในท้ายที่สุดดังที่นักปราชญ์ในโลกตะวันตก เช่น Georges Budeau ได้เคยกล่าวไว้ว่า “ในที่สุดความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่สถาบัน หากแต่อยู่ในตัวคนระบอบประชาธิปไตยไม่มี จะมีก็แต่นักประชาธิปไตยเท่านั้น”

เอกสารอ้างอิง

- กนก วงษ์ตระหง่าน. (2532). **วัฒนธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย**. เอกสารการสอนชุดวิชาวิวัฒนาการการเมืองไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กมล สมวิเชียร. (2524). “วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง” ใน **วัฒนธรรมทาง+การเมือง**. พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และ พรศักดิ์ จิระไกรศิริ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2551). **อนาคตการเมืองไทย**. ในวารสารร่วมพฤษภา. 26, 1, หน้า 125-189.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2541). **ประชาธิปไตย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : สหายบล็อกและการพิมพ์.
- _____. (2546). **วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพฯ : สหายบล็อกและการพิมพ์.
- บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. (2552). “วัฒนธรรมประชาธิปไตย.” **วารสารวัฒนธรรมไทย**. 48,6 (มิถุนายน) หน้า 23-25.

- พฤทธิสถาน ชุมพล. (2538). “การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมไทยกับการจรรโลงประชาธิปไตย : ข้อคิดบางประการ”. **วารสารสังคมศาสตร์**. 28, 2 หน้า 15-30.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2550). “การพัฒนาประชาธิปไตยโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและจริยธรรมทางการเมือง.” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง **วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรม และการปกครอง**. 8-10 พฤศจิกายน 2550 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพฯ.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2550). **สองนคราประชาธิปไตย**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อภิญญา รัตนมงคลมาศ และ วิวัฒน์ คติธรรมนิธย์. (2547) **คนไทยกับการเมือง : ปิตุทวิปโยค**. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา.
- อุไรวรรณ ธนสฤติย์. <http://www.kpi.ac.th/kpith/pdf/>, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2556.
- Almond, C.A. & Verba, S. (1965). **The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Fives Nations**, Boston : Little, Brown & Company.
- May, Tim. (1997). **Social Research : Issues, Methods, and Process**. (Second Edition). Philadelphia : Open University Press.
- Nash, Kate. (2010). **Contemporary Political Sociology : Globalization Politics and Power**. (Second Edition). Oxford : Wiley-Blackwell.
- Pye, Lucian W. (2000). “Democracy and Its Enemies.” in James F. Holifield & Calvin Jillson. (eds). **Pathway to Democracy : The Political Economy of Democratic Transitions**. New York : Rout ledge.
- [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/10-56\(500\)/page2-10-56\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/10-56(500)/page2-10-56(500).html). สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2556.
- <http://th.wikipedia.org/wiki/ประชาธิปไตย>. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2556.
- <http://talk.mthai.com/topic/>. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556.
- http://www.trueplookpanya.com/new/cms_detail/knowledge. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2556.